

УДК 378.147(07)+371:811

*Тетяна Мішеніна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови  
Криворізького педагогічного інституту ДВНЗ “Криворізький національний університет”*

**ОРГАНІЗАЦІЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ РОБОТИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ  
ФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ У ЗМІСТІ КОМПЕТЕНТІСНО-  
ОРІЄНТОВАНОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

*У статті розкрито умови ефективної організації науково-дослідницької роботи майбутніх учителів філологічних спеціальностей у вищих педагогічних навчальних закладах шляхом послідовного інтегрування науки й навчально-виховного процесу. Розкрито особливості організації науково-дослідницької роботи студентів на основі застосування методів наукового пізнання як методів оволодіння навчальним предметом в умовах навчального пошуку.*

***Ключові слова:** навчально-виховний процес, науково-дослідницька діяльність, майбутні учителі філологічних спеціальностей, вищий педагогічний навчальний заклад.*

*Табл. 2. Літ. 10.*

*Татьяна Мишенина, кандидат филологических наук, доцент кафедры украинского языка  
Криворожского педагогического института  
ГВУУ “Криворожский национальный университет”*

**ОРГАНИЗАЦИЯ НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ РАБОТЫ БУДУЩИХ  
УЧИТЕЛЕЙ ФИЛОЛОГИЧЕСКИХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ В СОДЕРЖАНИИ  
КОМПЕТЕНТНОСТНОГО-ОРИЕНТИРОВАННОГО ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ**

*В статье раскрыты условия эффективной организации научно-исследовательской работы будущих учителей филологических специальностей в высших педагогических заведениях путем последовательного интегрирования науки и учебного процесса. Раскрыты особенности организации научно-исследовательской работы студентов на основе использования методов научного познания как методов овладения учебным предметом в условиях учебного поиска.*

***Ключевые слова:** учебно-познавательный процесс, научно-исследовательская деятельность, будущие учителя филологических специальностей, высшее педагогическое учебное заведение.*

*Tetyana Mishenina, Ph.D. (Philology)  
Docent of the Ukrainian Language Department  
Kryvyi Rih Pedagogical Institute  
“Kryvyi Rih National University”*

**ORGANIZATION OF RESEARCH WORK OF FUTURE TEACHERS OF PHILOLOGICAL  
DEPARTMENTS IN THE CONTENT COMPETENCY-ORIENTED HIGHER EDUCATION**

*The article deals with the conditions of effective organization for research of future teachers of philological departments of higher educational institutions by successive integration of science and the educational process. The features of the research work of students on the basis of methods of scientific knowledge as a method of mastering academic subjects in terms of academic search.*

***Keywords:** educational process, research activities, future teachers philological departments, higher educational establishments.*

**Вступ.** Педагогічна практика засвідчує, що сучасне суспільство потребує ґрунтованого спеціаліста, який вільно і критично мислить, здатний до дослідницької діяльності, проектування особистісних стратегій і тактик фахового становлення, самоактуалізації у фаховій діяльності. У цьому контексті висуваються нові вимоги до вчителя, зокрема філологічних спеціальностей, стосовно рівня сформованості його дидактичної компетентності, готовності до забезпечення високої якості

середньої освіти, упровадження нових форм і методів організації навчального процесу. Формування дидактичної компетентності майбутнього вчителя філологічних спеціальностей набуває актуальності насамперед у зв'язку з ускладненням і розширенням галузі освітніх послуг, появою інноваційних типів загальноосвітніх навчальних закладів, зростанням рівня запитів соціуму.

Зміна парадигми освіти від традиційної до інноваційної вимагає від вищої педагогічної школи

вдосконалення підготовки спеціаліста, становлення його як фахівця, і не лише такого, який має сформовані предметні компетенції, досконало опанував філологічні науки, а й вільно орієнтується в новітніх досягненнях у галузі педагогічної діяльності, володіє новітніми технологіями навчання і виховання. Державні вимоги до підготовки майбутнього вчителя філологічних спеціальностей спрямовані на компетентісно-орієнтовану підготовку вчителів філологічних спеціальностей, у якій поєднано галузевий і психолого-педагогічний компоненти.

Фахова підготовка майбутнього вчителя є предметом дослідження багатьох науковців, якими сформульовано: найважливіші принципи навчання у вищій школі (С. Гончаренко, І. Зязюн, Р. Хмелюк, М. Ярмаченко); методологічні основи теорії і практики вищої освіти, визначення змісту і методів навчання (А. Алексюк, С. Архангельський, В. Беспалько, В. Бондар, А. Верхола); методичні засади впровадження інноваційних технологій (В. Беспалько, І. Богданова, І. Дичківська, М. Жалдак, Т. Жулід, І. Підласий, О. Попова, С. Сисоєва, М. Філінюк); теоретичні й методичні засади моделювання змісту педагогічних дисциплін (В. Бондар, Ю. Кулюткін, О. Лященко, Н. Ничкало).

Формування науково-дослідницької компетенції студентів філологічних спеціальностей забезпечується у процесі їхньої науково-дослідницької діяльності, що є складовою навчально-виховного процесу. Ця діяльність характеризується єдністю цілей і напрямів навчально-пізнавальної, наукової і виховної роботи у ВНЗ:

- реалізацією взаємозв'язку і наступності форм і методів фахової підготовки студентів;
- безперервністю науково-дослідницької діяльності, узгодженням її з проблематикою ВПНЗ;
- поглибленням предметних знань студентів і їх послідовне використання у процесі взаємонавчання;
- розвитком здатності студентів визначати і формувати актуальну тематику наукових повідомлень і доповідей за результатами виконаних досліджень;
- формуванням науково-методологічного світогляду на основі цілісності навчально-виховного процесу.

**Формулювання мети статті та завдань.**

Мета статті – розкрити умови ефективної організації науково-дослідницької діяльності майбутніх учителів філологічних спеціальностей вищих педагогічних навчальних закладів.

**Виклад основного матеріалу статті.**

Розгляд процесу інтегрування науки й навчального процесу як умови ефективної організації науково-дослідницької роботи майбутніх учителів філологічних спеціальностей у вищих педагогічних навчальних закладах передбачає детальний аналіз таких понять, як “навчальна діяльність”, “пізнавальна діяльність”, “навчально-пізнавальна діяльність”, “науково-дослідницька діяльність”, звернемо увагу на ті зміни, які відбуваються у якісних змінах організації науково-дослідницькою діяльністю студентів в умовах навчально-виховного процесу у ВПНЗ [1; 2; 3; 4].

Аналіз поглядів науковців на процес навчання – розвитку особистості і ролі діяльності особистості в цьому процесі – дозволив виокремити основні положення стратегії управління навчально-пізнавальною діяльністю у її тісному взаємозв'язку з науково-дослідницькою діяльністю студентів ВПНЗ: навчання (пізнання) і розвиток особистості перебувають у єдності, причому навчання стимулює розвиток; навчання (пізнання) для особистості є спонуканням до дій, які вдосконалюють процеси навчального дискурсу; студент має випробувати ті дії та операції, за допомогою яких знання складаються в систему ідей та понять; провідна роль навчання (пізнання) в розвитку особистості полягає у змісті засвоєних знань, похідними від яких є методи навчання (пізнання), форми його організації.

Отже, діяльність навчання фахово орієнтованих навчальних дисциплін (зокрема у вищому педагогічному навчальному закладі) розуміється як *кероване й усвідомлене* (з позиції суб'єктів – викладача та студента) *оволодіння змістом навчання*, який обіймає фахові знання, уміння (дії), навички (операції), а також *оволодіння методами навчання*. Цілісна координована схема навчання уможливіє розкриття і вияв основного *відношення* між: навчальним предметом і предметом навчання; навчальною співдіяльністю: усвідомленим учінням і дидактичним керуванням; суб'єктами, які здійснюють цю співдіяльність: викладачем та студентом.

Узагальнення дозволяють визначити *управління навчально-пізнавальною й науково-дослідницькою діяльністю студентів* є організацією співвідношення між усвідомленою навчально-пізнавальною й науково-дослідницькою діяльністю, системою теоретичних знань і системою нормативних умінь і навичок [5; 7; 8].

Компетентісно-діяльнісний підхід в організації науково-дослідницької діяльності у її тісному взаємозв'язку з навчально-пізнавальною

**Таблиця 1**

**Організація навчально-пізнавальної діяльності майбутніх учителів філологічних спеціальностей в умовах знаннєво-орієнтованого й компетентісно-діяльнісного підходів**

<b>Визначальні навчання дисциплін</b>	<b>складники гуманітарних</b>	<b>Знаннєво-орієнтований</b>	<b>Компетентісно-діяльнісний</b>
Предметність		Предмет вивчення гуманітарної дисципліни задається з ядерними компонентами. Орієнтири пізнавального руху у виучуваній предметній галузі філологічних наук не задаються.	Під час навчання гуманітарної дисципліни задається експозиція – якісно специфічна система понять її констатувальних, що дозволяє моделювати ядерний і варіативний компоненти в підготовці майбутніх учителів. Дозволяє вибудовувати траєкторію пізнавального руху предметом.
Управління навчально-пізнавальною діяльністю		Пріоритет предметних гуманітарних знань. Методологія не становить цілісної системи. Внутрішні пізнавальні засоби недостатньо рефлексуються, не використовуються в інструментальній функції, мають переважно репродуктивний, частково-пошуковий характер. Формально-логічний детермінізм в осмисленні гуманітарних знань.	Оволодіння методом пізнання явища, процесу, системи вагоміші за статичний результат. Переорієнтація цілей навчання в напрямку посилення методологічного компонента. Націлює на розроблення методичних прийомів з формування методологічних умінь і використання їх в інструментальній функції.
Суб'єктивність		Опора на пам'ять, вимушено пасивна / частково активна позиція студентів. Спонука навчальної діяльності – зовнішня стимуляція.	Пріоритет висновкового знання. Посилення внутрішньої пізнавальної мотивації навчання. Інтеріоризація ціннісних орієнтацій педагога. Інтеріоризація загальнокультурних, мовно-національних цінностей на емоційно-чуттєвому рівні майбутнього філолога.

забезпечує співдіяльність викладача і студента шляхом оптимального добору методів і прийомів з урахуванням можливостей активізації мислення майбутніх учителів філологічних спеціальностей, спонукання їх до самостійних дій, спілкування, висновків, формування здатності до оброблення, систематизації, засвоєння навчальної інформації. За такої організації під час навчання фахово орієнтованої навчальної дисципліни задається експозиція – якісно специфічна система понять його констатувальних, що дозволяє вибудовувати траєкторію пізнавального руху предметом шляхом переорієнтації цілей навчання в напрямку посилення методологічного компонента, націлюючи на розроблення методичних прийомів із формування методологічних умінь і використання їх в інструментальній функції.

Активне формування інтересу до сучасних методів досліджень у процесі здійснюваної науково-дослідницької діяльності майбутніх фахівців дозволяє максимально враховувати компетентісно-діяльнісний підхід до навчального процесу в умовах ВПНЗ [6].

Орієнтувальні тактики застосування загальних методів пізнання як системи правил і прийомів підходу до вивчення явищ і закономірностей досліджуваних об'єктів; шляху, способу досягнення певних результатів у пізнанні і практиці, тобто способу організації теоретичного і практичного освоєння дійсності – у процесі управління навчально-пізнавальною діяльністю майбутніх учителів філологічних спеціальностей визначаються в тісному взаємозв'язку із спеціально-науковими методами [9; 10].

**Таблиця 2**

**Загальнонаукові поняття у процесі орієнтування науково-дослідницьких умінь майбутніх  
учителів філологічних спеціальностей**

Загальнонаукові поняття	Реалізація (групи елементів курсу) навчальних навчального	Сутність й умови використання
<b>Інваріант</b>	<p><b>Поняття:</b> категорії терміни поняття позначення</p> <p><b>Явища:</b> властивості явища факти спостереження твердження опис об'єктів, механізмів</p> <p><b>Відношення:</b> співвідношення теореми закони концепції правила гіпотези теорії моделі (аналітичний або графічний опис процесу)</p>	<p>Поняття, що позначає незмінний складник у різних явищах.</p> <p>У пошукові інваріантів полягає одна із цілей наукового пошуку, що вивчає/визначає взаємозв'язок характеристик і явищ.</p> <p>Виокремлення для майбутніх фахівців у процесі гуманітарної підготовки інваріантної компоненти під час опису мовної картини світу є однією з головних дидактичних цілей навчання, яка спрямована на упорядкування, відповідно, зменшення інформаційного навантаження під час збереження цілісності і вичерпності сприйняття фахово орієнтованого матеріалу.</p> <p>Розуміння інваріантності слугує інструментом під час аналізу ситуації конкретних задач, у змісті яких інваріантна компонента становить вияв часткового характеру об'єктивних властивостей, ознак, що описуються/задаються сюжетом задачі.</p>
<b>Суперпозиція</b>	<p><b>Відношення</b> (співвідношення, теореми, закони, концепції, правила, гіпотези, теорії, моделі (аналітичний або графічний опис процесу) залежності (у тому числі аналітичні, графічні, структурні, логічні тощо)</p>	<p>Становить припущення, відповідно до якого результуючий ефект складного процесу впливу становить сукупність ефектів, детермінованих кожним впливом зокрема, за умови, що останні не впливають один на одного або перебувають в опосередкованому взаємозв'язку.</p> <p>Суперпозиція визначає ситуацію, коли аналіз сутності.</p> <p>Функціонування різних досліджуваних об'єктів за критерієм відповідності певному принципу є одним із визначальних прийомів дослідження структури і властивостей об'єкта.</p> <p>Застосування прийому суперпозиції є доречним у процесі розв'язання задач, що передбачають з'ясування характеру впливу різнорідних характеристик/властивостей на об'єкт як предмет спеціального вивчення.</p>
<b>Відносність</b>	<p><b>Поняття:</b> категорії терміни поняття позначення</p> <p><b>Явища:</b> властивості явища факти спостереження твердження</p>	<p>Визначає певний ракурс розгляду явищ.</p> <p>Передбачає можливість виявлення/відкриття <b>якісно</b> іншої <b>картини ситуації</b>, що сприймається в іншій системі відліку/параметричних характеристик.</p>

**Продовження таблиці 2**

	<p>твердження опис об'єктів, механізмів</p> <p><b>Відношення:</b> співвідношення теореми закони концепції правила гіпотези теорії моделі (аналітичний або графічний опис процесу)</p>	
<b>Взаємодія</b>	<p><b>Алгоритми:</b> Алгоритми діяльності, у тому числі алгоритми розв'язування задач Доведення гіпотези Послідовність дій, процедури Реалізація механізмів</p> <p><b>Поняття:</b> категорії терміни поняття позначення</p> <p><b>Відношення:</b> співвідношення теореми закони концепції правила гіпотези теорії моделі (аналітичний або графічний опис процесу)</p>	<p>Методологічно визначальну роль у формуванні теорії відіграє покладений в її основу ідеалізований об'єкт – теоретична модель сутнісних взаємозв'язків реальності, поданих із допомогою гіпотетичних припущень та ідеалізацій.</p>
<b>Теорія</b>	<p><b>Алгоритми:</b> Алгоритми діяльності, у тому числі алгоритми розв'язування задач Доведення гіпотези Послідовність дій, процедури Реалізація механізмів</p> <p><b>Поняття:</b> категорії терміни поняття позначення</p> <p><b>Явища:</b> властивості явища факти спостереження твердження опис об'єктів, механізмів</p>	<p>Сукупність поглядів, уявлень, ідей, спрямованих на тлумачення й пояснення певного явища.</p> <p>Важлива, найбільш розвинена форма організації наукового знання, що надає цілісне уявлення про закономірності і сутнісні взаємозв'язки певної сфери дійсності – об'єкта певної теорії.</p> <p>Компоненти теорії у процесі гуманітарної підготовки майбутніх учителів філологічних спеціальностей:</p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1) вихідна емпірична основа, яка охоплює сукупність/множинність зафіксованих у гуманітарній сфері фактів, що досягнуті у процесі спостереження/експерименту і вимагають теоретичного пояснення; 2) вихідна теоретична основа – множинність/сукупність первинних/вихідних припущень, постулатів, аксіом, загальних законів теорії, які в сукупності описують ідеалізований об'єкт теорії; 3) логіка теорії – множинність/сукупність припустимих в рамках теорії логічного висновку і доказу;</li> <li>4) сукупність виведених у теорії переконань/тверджень із їх доказами, що складають основу теоретичного знання.</li> </ol>

Уважаємо доречним подати деякі пояснення і коментарії щодо специфіки застосування методу пізнання як основного в управлінні навчально-пізнавальною діяльністю майбутніх філологів:

1. *Абстракція* – формування образів шляхом віднесення й доповнення, що виявляється в ускладненні, доповненні образу дійсності.

Віднесення передбачає часткове використання даних про об'єкт, водночас має узагальнювальний образ ситуації, дозволяє охопити класи задач певного типу. У такий спосіб віднесення в абстракції спрощує задачу пізнання, дозволяє типувати різнотипні задачі.

Поповнення полягає в ускладненні, доповненні образу реальності.

Найбільш простими є абстракції класів, властивостей, відношень, абстракції тотожності/однаковості, інваріантності/варіативності, які є необхідними у процесі утворення понять, упізнання і класифікації об'єктів пізнання. Спеціально-науковий метод абстрагування може бути використаним під час аналізу поняття лексико-семантичної системи: парадигматичних відношень; синтагматичних відношень; епідигматичних відношень.

2. *Аналогія* – метод є ефективним за умови опису об'єктів пізнання під час засвоєння наукових знань, з'ясування співвідношення характеристик різнорідних об'єктів; може бути ефективним за умов прогнозування, висунення навчальних гіпотез.

*Класифікації* (ефективний як спосіб уявлення змісту предметних знань в гуманітарних науках шляхом упорядкування, систематизації матеріалу на певній спільній основі; режим використання: висунення методу у якості стратегії розв'язання навчальної задачі; визначення основ для класифікації; віднайдення найбільш виразної і зручної форми подання досліджуваного змісту; значення методу важко переоцінити під час роботи зі значною кількістю узагальнюваних об'єктів). Спеціально-науковий метод класифікації може бути використаним під час класифікації помилок (корелятивно до рівнів мовної системи):

*Моделювання* (забезпечує образну опору при узагальнювальному орієнтуванні у виучуваній предметній області; конституюються на відтворенні відношень і властивостей модельованого об'єкта за допомогою певних законів (формул); зображення становить ідеалізовану картину явища, заданого сюжетом задачі).

Різновид моделювання становить трансформаційний аналіз, що ґрунтується на уявленні, що в основі будь-якої складної синтаксичної

структури проста, через що за допомогою невеликого набору правил перетворень можна з простих структур вивести складні. Спеціально-науковий прийом трансформаційного аналізу доречний під час розмежування категорій істот/неістот; конкретних/абстрактних; визначення семантичних відмінностей залежно від заданих лінгвістичних умов; аналіз формально-синтаксичного, семантико-синтаксичного й комунікативного рівнів речення. Різновидом моделювання є компонентний аналіз, що становить систему прийомів лінгвістичного вивчення значень слів, суть якого полягає в розщепленні значення слова на складові компоненти, які називають семами, семантичними множниками; маркерами.

*Індукція/дедукція* (перший різновид є одним із різновидів узагальнення, функція якого пов'язана із прогнозуванням результатів спостереження й експерименту; індуктивні узагальнення розглядаються почасти як дослідні істини та емпірійні закони; другий різновид передбачає перехід від загального до конкретного, систему міркувань, у яких, відштовхуючись від деяких тверджень (істин), можна дійти певного умовиводу; ефективним є при розв'язанні різносюжетних задач вивченню підлягає логічний ланцюжок дедуктивних умовиводів – обґрунтованість висновків і злагоженість логічних операцій з правилами й законами конкретно-предметної області) – становлять дієвий інструмент управління навчально-пізнавальною діяльністю студентів шляхом аналізу й розв'язання навчальних задач, уможливають досягнення високого рівня результативності науково-дослідницької роботи студентів.

Науково-дослідницька діяльність в умовах ВПНЗ забезпечує:

а) єдність цілей і напрямків навчально-пізнавальної, наукової і виховної аспектів роботи;  
б) реалізацію взаємозв'язку і наступності форм і методів фахової підготовки студентів;

в) безперевність науково-дослідницької діяльності, узгодження її з проблематикою ВНЗ;

г) поглиблення фахово орієнтованих знань студентів і їх послідовне використання у процесі взаємонавчання;

г) розвиток здатності визначати і формувати актуальну тематику наукових повідомлень і доповідей за результатами виконаних досліджень;

д) формування науково-методологічного світогляду на основі цілісності навчально-виховного процесу.

Окреслені вимоги до науково-дослідницької

роботи уможлиблюють урахування варіативних досліджень, які виходять за межі дидактично обробленої наукової галузі; використання науково-дослідницької діяльності майбутніх фахівців як системоутворювальної соціокультурної детермінанти становлення особистості студента – майбутнього фахівця високого рівня.

**Висновки.** Перспективою подальших досліджень вважаємо є впровадження системи організації науково-дослідницької діяльності майбутніх фахівців протягом професійної підготовки відповідно до спеціальності в межах курсових, бакалаврських і магістерських проєктів. Управління самостійною науково-дослідницькою діяльністю майбутніх фахівців має перспективою рекомендацію до публікації в наукових виданнях, аспірантури з подальшою рекомендацією до впровадження результатів наукового пошуку в навчальний процес.

1. Выготский Л.С. Избранные психологические исследования: Мышление и речь / Лев Семенович Выготский. – М.: Изд-во АПН РСФСР, 1956. – 518 с.  
2. Занков Л.В. Избранные педагогические труды. – М.: Новая школа, 1996. – 432 с.  
3. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность / Алексей Николаевич Леонтьев. – М.: Смысл; Изд. центр “Академия”, 2004. – 352 с.

4. Лернер И.Я. Проблема методов обучения и пути ее исследования / Исаак Яковлевич Лернер // Вопросы методов педагогических исследований. – М.: НИИ Общей педагогики АПН СССР, 1973. – С. 21 – 34.

5. Ляудис В.Я. Формирование учебной деятельности студентов / под ред. В.Я. Ляудис. – М.: Изд-во МГУ, 1989. – 240 с.

6. Мішеніна Т.М. Формування дидактичної компетентності майбутніх учителів філологічних спеціальностей: автореф. на здобуття наукового ступеня д-ра пед. наук; Ін-т педагогіки НАПН України / Тетяна Михайлівна Мішеніна. – К., 2013. – 40 с.

7. Микитюк О.М. Становлення та розвиток науково-дослідної роботи у вищих педагогічних закладах України (історико-педагогічний аспект) / О.М. Микитюк. – Харків: ОВС, 2001. – 256 с.

8. Науково-практичні аспекти аспекти організації навчальної і методичної роботи в університеті: монографія. – Донецьк: Юго-Восток, 2004. – 254 с.

9. Талызина Н.Ф. Управление процессом усвоения знаний / Нина Федоровна Талызина. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1975. – 342 с.

10. Rubin J. Study of Cognitive Processes in Second Language Learning / J. Rubin // Applied Linguistics. – 1981. – Vol. 11. – Pp. 117 – 131.

Стаття надійшла до редакції 10.02.2014



15 лютого 2014 року  
Стрітєння Господнє



На 40-ий день після народження Ісуса Христа Марія та Йосиф виконали закон, про який йдеться у Старому Завіті і який постановляв, що на 40-ий день після народження хлопчика, а на 80-ий – після народження дівчинки кожна мати мала принести до дверей святині однорічне ягня на цілопальну жертву, як знак визнання над собою найвищої Божої влади і подяки, а голуба – як жертву за гріхи. Після цього жінка вважалась очищеною.

